

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

THE ESSENCE OF PEDAGOGICAL MASTERY OF THE KINDERGARTEN EDUCATOR

Стаття присвячена обґрунтуванню сутності педагогічної майстерності вихователя закладу дошкільної освіти. Уточнено зміст поняття «майстерність», що лежить в основі педагогічної майстерності сучасного вихователя, який повинен бути творчим, мати нове педагогічне мислення, будувати свою професійну діяльність на знанні індивідуальних особливостей кожної дитини, знаходити особливий підхід до кожного малюка та уміло співпрацювати з батьками вихованців. Проаналізовано різноманітні наукові погляди щодо визначення змісту та сутності феномену «педагогічна майстерність». Професійна діяльність вихователя багатогранна за своїми функціями і змістом, а отже, передбачає оволодіння такими професійними уміннями: гностичними, конструктивними, комунікативними, організаторськими та спеціальними. Відповідно до цього визначаються такі найважливіші професійні функції вихователя закладу дошкільної освіти: створення педагогічних умов для успішного виховання дітей, забезпечення охорони життя, зміцнення здоров'я дітей. На основі аналізу досліджуваної категорії та специфіки професійної діяльності педагогічну майстерність вихователя закладу дошкільної освіти розуміємо як вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в творчості, постійному удосконаленні мистецтва навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Отже, сутність досліджуваного феномену в рамках професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти має свою специфіку, пов'язану з віковими та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку, особливостями навчально-виховної роботи в закладах дошкільної освіти, багатоманітністю методик навчання і розвитку дітей тощо. Вважаємо, що сучасний вихователь обов'язково повинен займатися самоосвітою, підвищувати свою професійну майстерність, адже йому потрібні різноманітні знання, щоб задовольняти допитливість дитини-дошкільника, допомагати їй пізнати багатогранний навколишній світ.

Ключові слова: вихователь закладу дошкільної освіти, майстерність, педагогічна майстерність, професійна компетентність, фахова підготовка.

The article has been devoted to substantiation of the essence of pedagogical mastery of the preschool educator. It has been clarified the conception of "mastery", which underlies the pedagogical mastery of the modern educator, which should be creative, have a new pedagogical thinking, build their professional activity on the knowledge of the individual characteristics of each child, find a special approach to each child and skillfully work with their parents. The author has analyzed various scientific views to determine the content and essence of the phenomenon of "pedagogical mastery". The professional activity of the educator is multifaceted in its functions and content, and therefore implies mastering such professional skills as gnostic, constructive, communicative, organizational and special. Accordingly, the most important professional functions of the preschool educator are determined: creation of pedagogical conditions for successful parenting, ensuring of the life protection, promoting the health of children. Based on the analysis of the studied category and the specificity of professional activity, pedagogical mastery of the preschool educator is understood as a higher level of pedagogical activity, which is manifested in the creativity, continuous improvement of the art of teaching, upbringing and development of preschool children. Therefore, the essence of the phenomenon under study in the professional activity of a kindergarten educator has its own peculiarities related to the age and individual characteristics of preschool children, the peculiarities of educational work in the institutions of preschool education, the variety of teaching and development methods of children and so on. We believe that a modern educator must be self-educated, improve his professional skills, because he needs a variety of knowledge to satisfy the curiosity of the preschoolers, to help him to know the multifaceted surrounding world.

Key words: educator of the kindergarten, mastery, pedagogical mastery, professional competence, professional training.

УДК 37.091.12:373.2011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-1-4>

Бобирева О.С.,
аспірант кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вихователь закладу дошкільної освіти – найголовніша людина для дитини, наділена авторитетом, розумом, гідністю, добротою та іншими чеснотами, яку вона наслідує і якій повністю довіряє. Вихователь відповідно до високих вимог суспільства та сучасної освіти – це педагог-новатор, який добре орієнтується у пріоритетах сучасності, спрямований на майбутнє, творчо, креативно ставиться до своєї професійної діяльності, характеризується позитивними якостями, вміє самостійно приймати науково обґрунтовані, своєчасні та правильні рішення, виявляючи зразки педагогічної майстерності.

Особлива увага до формування педагогічної майстерності майбутніх вихователів закладів дошкільної

освіти зумовлюється специфікою їхньої діяльності, зокрема тим, що фахівці цього профілю повинні враховувати сукупність психолого-педагогічних факторів, які впливають на розвиток дитини дошкільного віку і на формування особистості в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема майстерності педагогів досліджувалася такими вченими: А. Макаренком, В. Сухомлинським, І. Зязюном, В. Кан-Каліком, Н. Кузьміною, А. Щербаковим, Ф. Гоноболіним, Ю. Кулюткіним, Г. Сухобською та іншими. Окремі аспекти педагогічної майстерності обґрунтовували Ш. Амонашвілі, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, А. Луцюк, А. Маркова, Е. Савченко, Т. Симоненко, Н. Теличко, Л. Хрипункова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На основі аналізу наукових праць з проблеми дослідження було встановлено, що у професійній діяльності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти педагогічна майстерність має стати умовою високого рівня його професіоналізму та посісти вагоме місце. Відзначимо, що педагогічна майстерність була предметом вивчення багатьох науковців, проте її сутність, пов'язана зі специфікою професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти, на нашу думку, потребує більш ґрунтовного вивчення.

Мета статті – обґрунтувати сутність педагогічної майстерності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Модернізація сучасної дошкільної освіти неможлива без вихователя-професіонала, який володіє відповідним рівнем педагогічної майстерності, адже виховання дітей – це складний і трудомісткий процес, який вимагає глибоких знань, специфічних умінь і навичок, здатності втілювати свої знання і переконання в практичні дії, виховувати дитину як особистість, громадянина. Сучасний вихователь – це творчий педагог, який має нове педагогічне мислення, будує свою роботу на знанні індивідуальних особливостей кожної дитини, знаходить особливий підхід до кожного малюка та уміло співпрацює з батьками, тобто є майстром своєї справи.

Ключовим для терміна «педагогічна майстерність» є поняття «майстерність». Майстерність, як слушно зауважує Н. Теличко, є проявом якості людини, що, з одного боку, відображається в якості її праці, її діяльності, а з іншого боку, якість праці, якість творчості людини відбивається на якості людини. Завдяки взаємним переходам потенційної і реальної якості відбувається або звеличення якості людини, її професіоналізму, майстерності, або ж спостерігається зворотне явище – деградація якості, втрата потенціалу. Дослідниця визначає педагогічну майстерність як вищий рівень якості педагогічної діяльності і якості викладача, вчителя, педагога. Вона акумулює в собі не лише якість професіоналізму (функціональна якість), але й якість особистості, тобто системно-соціальну якість людини. Внутрішня зумовленість педагогічної майстерності як функціональної і системно-соціальної якості визначається внутрішнім розвитком особистості педагога, акумулюючим ефектом онтогенезу особистості, системою її ціннісних орієнтацій, системою здібностей, антропотипом людини, а зовнішня зумовленість – освітнім середовищем, соціумом, економікою, культурою, духовним простором, менталітетом, етносом. Педагогічна майстерність виявляється вкоріненою в культурі і постає як феномен культури, її відбиток. Діалектика зовнішніх і внутрішніх планів педагогічної майстерності відображає діалектику зовнішньої та внутрішньої зумовленості

педагогічної майстерності як якості. Категорія педагогічної майстерності розглядається через категорію якості як категорію, що відображає вищу, креативну форму прояву педагогічної діяльності [11, с. 30-31].

О.І. Субетто визначає категорію майстерності комплексно, стверджуючи, що ця категорія є складною смисловою конструкцією і не може визначатися одним визначенням (дефініцією), а може відображатися у системі визначень. Саме у системі тлумачень закладається протиріччя, оскільки ця система жива, вона розвивається, еволюціонує, ніколи не має закінченого виду, приймаючи ті чи інші смисли залежно від тих чи інших контекстів використання цієї категорії [8, с. 9].

Що стосується сутності поняття «педагогічна майстерність», то варто зазначити, що в його розгляді наявні різні трактування.

Актуальним сьогодні вважаємо бачення педагогічної майстерності А. Макаренка, який вважав, що педагогічна майстерність не є справою талановитих людей, що майстром може зробитися кожен, якщо йому допоможуть і він сам буде працювати. Педагог був переконаний, що майстерність завжди розвивається в діяльності, але до неї не зводиться, не обмежується лише високим рівнем розвитку соціальних узагальнених умінь. Сутність її полягає в особистості вчителя, його позиції, здатності проявляти творчу ініціативу [4, с. 78]. У рамках нашого дослідження суттєвого значення і вагомості набуває таке висловлювання видатного педагога: «Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, але це – спеціальність, якій потрібно навчати, як потрібно навчати лікаря його майстерності, як потрібно навчати музиканта» [5, с. 236].

Педагогічна майстерність, на думку В. Сухомлинського, формується у педагогічному колективі і передбачає наявність педагогічної ідеї. Він говорив: «Педагогічна ідея – це повітря, у якому ширяють крила педагогічної майстерності» [9, с. 19]. Видатний педагог до основних складників педагогічної майстерності відносив гуманізм (ставлення до дитини як до найвищої цінності, що виявляється гармонійним поєднанням доброти, любові, милосердя, чуйності), професіоналізм (глибоке знання вчителем навчального предмета, його методики, сучасних досягнень педагогіки і психології), педагогічні здібності (комунікабельність, інтуїцію, переконання, оптимізм, здатність до творчості), педагогічну взаємодію (професійний такт учителя, культуру мови і спілкування з учнями, врахування психофізіологічних особливостей дитини) [10, с. 95].

Попри те, що педагогічна майстерність виявляється в діяльності, вона не зводиться тільки до неї. Не можна обмежити її лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Сутність майстерності полягає в особистості педагога, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей.

Так, Г.Г. Круглікова, досліджуючи філософсько-педагогічне вчення П.Ф. Каптерєва, підсумовує його визначення педагогічної майстерності, яка осмислювалася як мистецтво, викладацький талант і творчість педагога, що ґрунтується на своєрідності його особистості, самодіяльності й мистецтві впливати на почуття дитини [2, с. 2].

Згідно з «Педагогічною енциклопедією» педагогічна майстерність – це високе мистецтво виховання і навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і любить дітей. Педагог – це спеціаліст високої культури, який глибоко знає свій предмет, добре ознайомлений з відповідними галузями науки чи мистецтва, практично розбирається в питаннях загальної і дитячої психології, досконало володіє методикою навчання і виховання [6, с. 739].

Майстерність, за словами Н.В. Кузьміної, – це оволодіння професійними знаннями і вміннями, які дозволяють фахівцю успішно вирішувати професійні задачі. Педагогічну майстерність можна уявити як системну якість особистості педагога, яка здобувається у процесі його професійного становлення у вигляді педагогічних умінь. Дослідниця визначає структуру педагогічної діяльності, яка складається з проєктувальних, гностичних, конструктивних, організаторських і комунікативних умінь [3, с. 41].

Проблемам професійної майстерності присвячені наукові дослідження І. Зязюна, який є основоположником даного науково-практичного напрямку в Україні. І. Зязюн досліджував сутність педагогічної майстерності в таких аспектах: як найвищий рівень педагогічної діяльності (характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості педагога (характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності). Науковець розкриває сутність цієї педагогічної категорії: «Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [7, с. 30].

На основі досліджень вітчизняних і зарубіжних учених та власних наукових праць із проблем педагогічної діяльності І. Зязюн розробив такі критерії майстерності педагога: доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з учнями), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності). Отже, у процесі набуття майстерності виділяються такі рівні: *елементарний* (наявність окремих якостей професійної діяльності, володіння знаннями), *базовий* (володіння основами педагогічної майстерності – знаннями, методикою викладання, а також гуманістичне спрямування педагогічних дій, позитивні стосунки з учнями, вміння організувати навчально-виховний процес), *досконалий* (чітка спрямованість дій учителя, їх висока якість, діалогічна взаємодія у спілкуванні, планування власної діяльності на тривалий проміжок часу з орієнтацією

на розвиток особистості учня), *творчий рівень* (ініціативність і творчість у професійній діяльності, самостійне конструювання оригінальних, педагогічно доцільних прийомів взаємодії, застосування рефлексивного аналізу, сформованість індивідуального стилю професійної діяльності) [7, с. 37].

Нам імponує визначення С.У. Гончаренко, згідно з яким педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Погоджуємося з науковцем, що критеріями педагогічної майстерності педагога є такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність) [1, с. 251].

Як вже зазначалося вище, вимоги, які ставляться до сучасного вихователя закладу дошкільної освіти, дуже високі. Він повинен бути мудрим, всезнаючим наставником і актором водночас, володіти розвивальними і виховальними методиками та вміти професійно використовувати їх у роботі з дітьми дошкільного віку. Вихователь повинен володіти такими якостями, як терплячість, доброзичливість, справедливість, толерантність, ерудованість, мати розвинене почуття емпатії, адже йому доводиться працювати не тільки з дітьми, але і з батьками.

Майстерність вихователя, на нашу думку, є завжди творчістю. Вихователь шукає і знаходить творчі рішення стосовно індивідуального підходу до кожної дитини, вибору засобів впливу на колектив вихованців. Важливим є те, що у змісті роботи, у підборі засобів і методів впливу на дітей не повинно бути шаблону і одноманітності. Похмура одноманітна робота, в якій відсутня творчість, креативність призводить до передчасного професійного виснаження, до припинення інтелектуального зростання фахівця. Творчий характер педагогічної діяльності спонукає вихователя до самоосвіти, саморозвитку, до вивчення та запозичення передового досвіду колег, робить його чутливим до інновацій в галузі дошкільної освіти. Відсутність творчості вихователя негативно позначається на розвитку його вихованців.

Беззаперечним є те, що вихователь повинен знати закономірності розвитку дитини дошкільного віку. Одна із них – залежність психічного, фізичного розвитку дитини від навколишнього середовища, неможливість її існування без дорослого. Відповідно до цього визначаються такі найважливіші професійні функції вихователя закладу дошкільної освіти: створення педагогічних умов для успішного виховання дітей, забезпечення охорони життя, зміцнення здоров'я дітей.

Професійна діяльність вихователя багатогранна за своїми функціями і змістом. Вона передбачає оволодіння такими професійними вміннями: гностичними, конструктивними, комунікативними, організаторськими та спеціальними. Розповімо коротко про кожне з цих умінь:

– гностичні уміння – це уміння, за допомогою яких педагог вивчає особистісні якості, індивідуальні та вікові особливості дитини і дитячого колективу в цілому. Вивчення дитини – основа розуміння її внутрішнього світу. Це дає вихователю можливість пояснити причини її поведінки, побачити шляхи удосконалення виховання і навчання;

– конструктивна і проєктна діяльність передбачає прогнозування подальшого розвитку дитини і дитячого колективу, визначення цілей, завдань, змісту, форм і методів роботи (планування діяльності);

– комунікативні уміння – це організація педагогічно доцільних відносин між дорослими і дітьми. Вони також передбачають опанування вихователем відповідного рівня мовленнєвої компетентності та культури мовленнєвого спілкування;

– організаторські уміння передбачають систему дій вихователя і вихованців щодо виконання різноманітних видів діяльності;

– аналітична діяльність – це аналіз результатів педагогічної діяльності з метою прогнозування та внесення змін у навчально-виховний процес;

– спеціальні уміння – це уміння співати, танцювати, виразно читати художні твори, інтонаційно розповідати, малювати тощо. Що більше таких спеціальних умінь в арсеналі вихователя, то цікавіше і змістовніше життя дітей у закладі дошкільної освіти.

Всебічно розвинений вихователь викликає захоплення і гордість вихованців, прагнення наслідувати, вчитися. Педагог повинен володіти арсеналом засобів, за допомогою яких він передає свій досвід, своє бачення. Ці засоби завжди індивідуальні, неповторні. Знання і засновані на них уміння – це основа змісту майстерності вихователя. До головних умінь вихователя належать такі: уміння правильно сприймати ті процеси, які відбуваються у світі дітей, кожної окремої дитини в різних педагогічних ситуаціях; уміння аналізувати співвідношення «мета – засоби – результат» стосовно вибору педагогічної ситуації; уміння вимагати і довіряти; уміння швидко орієнтуватися і переключати увагу; уміння гратися з дітьми; уміння серед різноманіття педагогічних фактів виділити істотні; уміння точно передавати свої настрої, почуття і думки словом, мімікою, рухами тощо.

Отже, педагогічна майстерність є найважливішою професійною якістю особистості вихователя. На основі аналізу досліджуваної категорії та специфіки професійної діяльності педагогічну майстерність вихователя закладу дошкільної освіти розуміємо як вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в творчості, постійному удосконаленні мистецтва навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку.

Вихователь повинен постійно удосконалювати свою майстерність, використовуючи як сучасні,

так і випробувані часом досягнення педагогічної науки і практики, засвоювати інноваційні технології, нетрадиційні методики. Кожен вихователь повинен займатися самоосвітою, підвищувати свою професійну майстерність, адже йому необхідні різноманітні знання, щоб задовольняти допитливість сучасної дитини, допомагати їй пізнавати багатогранний навколишній світ.

Висновки. Питання сутності педагогічної майстерності є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Водночас варто зазначити, що сутність досліджуваного феномену в рамках професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти має свою специфіку, пов'язану з віковими та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку, особливостями навчально-виховної роботи в закладах дошкільної освіти, багатоманітністю методик навчання і розвитку дітей тощо. Отже, найважливішою професійною якістю особистості вихователя є педагогічна майстерність, яка забезпечить ефективне виконання завдань, поставлених сучасною дошкільною освітою.

У подальших дослідженнях ми зупинимось на вивченні процесу формування професійної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
2. Кругликова Г.Г. Философско-педагогическое учение П.Ф. Каптерева. URL: http://www.superinf.ru/view_helpstud.phpid=3784.
3. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва, 1989. 166 с.
4. Макаренко А.С. Из опыта работы : пед. соч. в 8 т. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 484 с.
5. Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта : пед. соч. в 8 т. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 548 с.
6. Педагогическая энциклопедия / глав. ред. И.А. Каиров. Москва : Сов. энциклопедия, 1965. Т. 2. 844 с.
7. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
8. Субетто А.И. Онтология и феноменология педагогического мастерства : книга первая. Тольятти, 1999. 208 с.
9. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х т, Т. 3. Москва : Педагогика, 1981. 648 с.
10. Сухомлинский В.А. О воспитании / сост. и авт. вступит. очерков С. Соловейчик ; 4-е изд. Москва : Политиздат, 1982. 270 с.
11. Теличко Н.В. Теоретичні і методичні засади формування основ педагогічної майстерності майбутнього учителя початкових класів : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2014. 421 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>